

GUIDE

P320/1

FASIHI YA KISWAHILI

KARATASI YA KWANZA.

UGANDA ADVANCED CERTIFICATE OF EDUCATION.

MWONGOZO WA KUSAHIHISHIA 2022

NATHARI NA USHAIRI.

1. UFAHAMU.

- a) Anwani mwafaka ni UVUTAJI WA SIGARA/ATHARI ZA UVUTAJI SIGARA. (3 x 1)
- b) Wataalamu wanatoa wito kwamba: Mtu anayevuta pakiti mbili za sigara kwa siku moja, anapunguza muda wa maisha yake kwa asilimia 30. (3 x 1)
- c) Sababu ya vijana kuvuta sigara:
 - Vijana huanza kuvuta sigara kwa sababu ya utundu na kutaka kujua ladha ama mhemko wa sigara.
 - Wao huvuta sigara kufuatisha wacheza sinema maarufu, wanamuziki ama baadhi ya watu wanaowaenzi. (3 x 2)
- d) Athari ya sigara kwa afya ya binadamu:
 - Husababisha magonjwa mbalimbali kama vile kifua kikuu, kansa ya mapafu ama utumbo.
 - Husababisha vifo.
 - Kuganda kwa damu katika sehemu za miguuni na katika moyo.
 - Uvutaji sigara kwa wanawake wajawazito humuathiri motto tumboni.

- Huziba mishipa ya damu.
 - Husababisha kupunguza kwa oksijeni. (5 x 1)
- e) Mikakati ambayo serikali ya Kenya inapanga kupiga marufuku uvutaji sigara:
- Inapanga kuanzisha mbinu na sheria za kuhakikisha kuwa wavutaji sigara hawavuti sehemu za umma.
 - Taasisi mbalimbali za umma na za kibinafsi zimeandika mabango ya kuwaonya wavutaji dhidi ya kuvuta sigara katika mazingira ya taasisi. (2 x 2)
- f) Mafunzo:
- sigara husababishwa magonjwa katika maisha ya binadamu.
 - Husababisha vifo katika jamii.
 - Tujikinge dhidi ya uvutaji sigara. (3 x 2 + 1)

2. NATHARI

- a) Ngano ya hekaya kwa sababu ni hadithi za kiajabu tu ambazo zinafikirika lakini hayana nafasi katika jamii. (2 x 2)
- b) Maudhui:
- Ujanja.
 - Ukarimu.
 - Uongo.
 - Tamaa. (4 x 2)
- c) Tamathali za usemi zilizotumiwa:
- Semi- Nifae kwa jua nikufae kwa mvua.
 - Taswira- ndani ya karai hiyo alitia karai nyingine.
 - Nidaa- Abunuwasi akamwambia jirani karai ilikuwa imekufa!

- Kisengere nyuma- Abunuwasi alimkumbusha kizaacho pia hufa.
 - Tashhisi- karai imepewa uhai. (5 x 2)
- d) Sifa za jirani wake Abunuwasi.
- Ni mkarimu. Anamuazima Abunuwasi karai.
 - Mwenye tama.
 - Nimjinga. (2 x 2)
- e) Mbinu wanazotumia wahusika:
- Jirani anapeleka kesi kortini.
 - Abunuwasi anamkumbusha jirani wake kwamba chochote kizaacho hufa. (2 x 2)
- f) Maadili:
- Tuwe wakarimu kama jirani wake Abunuwasi.
 - Tamaa ni mbaya.
 - Akili ni nywele kila mtu ana zake. (2 x 2)

3. USHAIRI.

- a) Mshairi anaeleza kuhusu ukombozi wa bara la Afrika na anawaeleza waafrika wote wawe kitu kimoja kupigania uhuru wao. Anawasihi waafrika wapigane dhidi ya ukoloni mambooleo. (5 x 1)
- b) Muundo wa shairi:
- Mada ya shairi ni AFRIKA MAMA YETU.
 - Shairi lina pande mbili ukwapi na utao.
 - Lina beti sita kwa jumla.
 - Mizani nane ukwapi na nane utao.
 - Mishororo mine katika kila ubeti.
 - Kuna vina vya kati na vya mwisho mfano ubeti wa kwanza (mbe) na (ka)

- Shairi lina kibwagizo ambalo ni (Bara zima tuungane, tukomboe Afrika.
(7 x 2)

c) Maudhui:

- Unyanyasaji katika ubeti wa kwanza.
- Ukombozi ub.2
- Ubaguzi ub.2
- Umoja ub.3
- Kukomesha uongozi mbaya ub.4
- Ukoloni-mamboleo ub.6

(5 x 2)

d) Mafunzo:

- Tupiganie haki zetu.
- Tukomeshe dhulma.
- Tuungane pamoja.
- Amani haipatikani ila kwa ncha ya upanga.

(2 x 2 + 1)

4. a) mtindo wa shairi hili:

- Ni aina ya ushairi inayoitwa arudhi.
- Ni aina ya shairi inayoitwa tarbia kwa sababu ina mishororo mine mine kila ubeti.
- Bahari yake kvipande ni bahari ya mathnawi.
- Bahari yake kivina ni bahari ya mtiririko. Katika vina vya kati kuna (a) na vya mwisho ni a
- Bahari kimizani ni bahari ya kisarambe kwa sababu imebeba mizani 16 kwa jumla yaani ukwapi nane na utao nane.
- Bahari nyinginezo ni sakarani kwa sababu shairi hili limebeba zaidi ya bahari moja.

b) Maudhui:

- Malezi.
- Mapenzi ya mama.
- Huruma.
- Heshima.
- Wema.

(5 x 2)

c) Ubeti wa tatu nawa nne katika lugha ya nathari:

mshairi anasema kwamba alimtemea mamake mate ila hakumchukia.alimtupia kinyesi na hata hivyo mamake hakumnyima chakula na dawa alipogonjeka na anajiuliza kama kweli kuna kitu cha kumpa mama iwe kama malipo yake.Anaonyesha jinsi mama ni mtu mwenye huruma na wa kuvumilia.Kwa walofiwa baba zao mama hufanya jitihada zote kuwaona wakifaulu na mshairi anauliza kama kuna malipo yoyote ambayo mama anaweza kulipwa kama malipo kwa aliyoyatenda.

(6 x 1)

e) Tamathali za usemi alizozitumia mshairi:

- Balagha- kipi cha kumpa mama iwe yake fidia?
- Taswira-mate kwake nimetema.
- kuboronga sarufi- kanipa nyingi huduma.

(2 x 3)

5. a) Mtindo wa shairi.

- Aina ya ushairi ni ushairi arudhi kwa sababu imezingatia sheria zote za ushairi.
- Aina ya shairi ni shairi ya Tarbia kwa sababu imebeba mishororo mine katika kila ubeti.
- Kivina ni ukara upande wa ukwapi na utao vina havifanani.

- Kimizani ni bahari ya kisarambe.
- Kivipande ni bahari ya mathnawi kwa sababu ina vipande viwili.
- Bahari nyinginezo ni bahari ya sakarani kwa sababu imebeba zaidi ya bahari moja. (6 x 2)

b) Maudhui.

- Adabu njema.
- Mapenzi.
- Haki.
- Heshima.
- Mapambo.

(5 x 2)

c) Mshairi anasema kwamba mwanawe awe mwaminifu na mtu mwenye kumsamehe mumewe na akae nae kwa adabu na asimilie maneno ambayo yatamkasirisha mumewe na asithubutu kujibizana nae. Mumewe akizungumza asimjibu. (6 x 1)

d) Tamathali za usemi.

- Taswira.
- Lahaja.
- Tashbihi.

(3 x 2)

6.a) Mshairi anazungumzia swala la mapenzi. (5 x 1)

b) Muundo wa shairi:

- Kichwa cha shairi ni JAWABU LA WATU WA LAMU.
- Shairi hili vipande viwili ukwapi na utao.
- Shairi hili lina vina vya kati na vya mwisho. Mfano ub. 1 (na) na (ka).
- Shairi hili lina mishororo minne katika kila ubeti.
- Shairi hili lina beti tano kwa jumla.

-Shairi hili lina jumla ya mizani 16. Ukwapi nane na utao nane.

- Shairi hili mshororo wake wa mwisho haujarudiwarudiwa kwa hivyo ni kituo. (7 x 2)

c) Maudhui katika shairi hili:

- Mapenzi.

- Umoja.

- Uchapakazi.

- Mabadiliko.

(4 x 2)

d) Mafunzo:

- Tunafaa kupendana.

- Kutenda ni bora kuliko kuzungumza tu maneno.

- Ni bora sana kutengeza wasiya.

- Mabadiliko ni sehemu ya maisha.

(3 x 2 + 1)

MWISHO